

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

АНОТАЦІЯ. У статті висвітлено особливості розвитку соціально-економічного потенціалу в Тернопільській області, визначенні негативні тенденції розвитку регіонального ринку праці, демографічного розвитку та запропоновані шляхи оптимізації даного процесу.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Регіональний ринок праці, демографічний розвиток регіону, регіональна соціально-економічна політика.

АННОТАЦИЯ. В статье освещены особенности развития социально-экономического потенциала в Тернопольской области, определены негативные тенденции развития регионального рынка труда, демографического развития и предложены пути оптимизации данного процесса.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА. Региональный рынок труда, демографическое развитие региона, региональная социально-экономическая политика.

ANNOTATION. The article highlights the features of social and economic potential in the Ternopil region, identifying negative trends in the regional labor market, demographic development and suggested ways to optimize this process.

KEYWORDS. Regional labor market, demographic development of the region, regional socio-economic policy.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими завданнями. Соціально-економічна диференціація розвитку регіонів зумовлює регіональний характер відповідної політики спрямованої на їх розвиток. Вироблення адекватних заходів щодо покращення соціально-економічної ситуації в регіонах є першочерговим завданням органів місцевої влади та місцевого самоврядування. Ці заходи доцільно формувати з урахуванням необхідності розв'язання тих соціально-економічних проблем, що виникли на даному етапі розвитку регіону, тобто в її основі мають бути регіональні соціально-економічні проблеми, розв'язання яких є пріоритетним для його нормального функціонування та розвитку. Вна-

слідок впливу різнопланових чинників на розвиток соціально-економічної ситуації в конкретному регіоні формуються різні особливості цієї політики, що потребують врахування при розробці та реалізації її заходів.

Аналіз останніх публікацій, на які посилається автор. Останні статистичні дані свідчать про дві взаємо протилежні тенденції соціально-економічного розвитку Тернопільської області [1; 3; 4; 5]. По-перше, дані Державного комітету статистики фіксують незадовільний стан розвитку соціально-економічної ситуації в цьому регіоні (високий рівень безробіття, низький рівень доходів населення та економічного розвитку області в цілому). По-друге, за обчисленнями неурядових організацій Тернопільська область займає одне з лідируючих місць за рівнем життя населення.

Формулювання мети (постановка завдання). У статті робиться спроба з'ясування причин негативних тенденцій економічного розвитку в Тернопільській області та виявлення резервів щодо поліпшення її соціально-економічного становища.

Виклад основного матеріалу. Впродовж останніх десятиліть економіка нашої країни перебувала у глибокій економічній кризі, що не могло не позначитись і на соціально-економічному житті населення. Заходи соціально-економічного характеру мають враховувати особливості соціально-економічного розвитку регіону, специфіку господарського комплексу, природнокліматичні умов, особливості соціально-культурного життя населення, що історично склались.

Для визначення напрямів соціально-економічного розвитку регіонів необхідно враховувати специфіку його господарського комплексу, територіальний поділ праці, міжрегіональне та прикордонне співробітництво, ментальність населення, перспективи розвитку, стан і напрямки формування інноваційної діяльності та т. п. В областях із різним ступенем розвитку промисловості, сільського господарства заходи соціально-економічного розвитку, покликані розв'язати одні й ті самі проблеми, будуть різними у різних регіонах. Тому необхідно врахувати основні тенденції соціально-економічного розвитку регіону.

При формуванні регіональної соціально-економічної політики доцільно насамперед враховувати стан розвитку регіонального ринку праці. Регіональні ринки праці характеризуються різним співвідношенням попиту і пропозиції робочої сили, а звідси постає необхідність їх врахування при формуванні та реалізації соціально-економічної політики.

У цьому контексті важливим напрямком регіональної соціально-економічної політики Тернопільської області є забезпечення збалансування регіонального ринку праці. Правда, тимчасове перебування значної частини економічно активного населення області за межами країни як трудових мігрантів дещо послабило напругу на регіональному ринку праці.

Порівняно низький рівень індустріального розвитку Тернопільської області, зменшення обсягів виробництва в умовах економічної кризи, застарілі технології, відсутність нових високо-ефективних виробництв створили основну проблему — безробіття, яке має регіональний характер.

Впродовж 2010 р. на обліку у центрі зайнятості перебувало 56,1 тис. особи, що на 13,9 тис. осіб менше, ніж у 2009 р. (70,0). За станом на 1 січня 2011 р. статус безробітних мали 19133 особи. Жінки становили 50,6 % від загальної чисельності безробітних, молодь до 35 років — 43,7 %. За станом на 1 січня 2011 р. частка безробітних громадян, які проживають у сільській місцевості, дорівнювала 67,1 відсотка від загальної кількості безробітних, котрі звернулися до служби зайнятості з питань працевлаштування [1].

За станом на 1 січня 2011 р. підприємства області подали інформації про наявність 1079 вільних робочих місць (вакантних посад). У цілому в області навантаження на одне вільне робоче місце становить 18 осіб [2]. За межами нашої держави, за різними підрахунками працює близько 50—60 тис. мешканців області, можна стверджувати, що у разі повернення цих громадян на регіональний ринок праці, виникне пропозиція робочої сили, задовольнити яку буде неможливо. Інший аспект цієї ситуації полягає у неможливості подальшого економічного та соціального розвитку регіону без залучення до трудової діяльності цієї частини працездатного населення.

Однією з основних проблем, що заважають розвитку економічного потенціалу Тернопільського регіону, є «тіньова зайнятість», яка, за деякими підрахунками перевищує в області 100 тис. осіб. Основні засоби «детінізації» зайнятості — активізація перевірок роботодавців із боку відповідних контролюючих органів та послаблення «фіскального тиску» на фонд заробітної плати. Значну увагу доцільно приділити надлишку спеціалістів з окремих профілів, у т. ч. тих, яких за державним замовленням готують у регіоні. Як наслідок — невідповідність професійно-кваліфікаційної структури попиту та пропозиції на місцевих ринках праці, що ускладнюється низькою трудовою мобільністю населення. Нерозв'язаною залишається пробле-

ма прогнозу потреби ринків праці у спеціалістах. При цьому починає проявлятися дефіцит кваліфікованих працівників за робітничими професіями.

Особливістю розвитку соціально-економічного потенціалу області є необхідність вирішення демографічних проблем і в першу чергу віково-статевої структури населення і зокрема сільського. Залежно від віково-статевої структури населення регіону, динаміки його природного та механічного руху і будуть визначатись заходи соціально-економічної політики. У Тернопільській області демографічна ситуація вкрай незадовільна. З 2001 до 2010 р. внаслідок депопуляції населення втрачено понад 5,7 % мешканців регіону, яке на початок 2011 р. становило 1084,1 тис. осіб. Основним чинником даного стану справ є висока смертність населення (14,4 на 1000 осіб у 2010 р.) [1; 3]. Як уже було зазначено, великий вплив на формування трудового потенціалу в Тернопільській області здійснює зовнішня трудова міграція населення. Основними причинами її виникнення є низький розмір доходів громадян у регіоні й занепад сільського господарства як профільної галузі краю.

Регіональна демографічна політика є складовою частиною соціально-економічної політики регіону. Потрібно зазначити, що заходи, які вона спрямовує на процес відтворення населення, не дають швидких результатів. Це відбувається тому, що демографічна поведінка людей консервативна, і змінити її достатньо важко.

Регіональна соціально-економічна політика може бути ефективною при умові використання внутрішніх регіональних чинників розвитку продуктивних сил таких як земельні, водні, кліматичні та рекреаційні. Врахування цих особливостей дає змогу виявити можливості для розвитку регіонального ринку праці та економічного потенціалу регіону.

Територія Тернопільської області — 1382,4 тис. га, з них 1052 тис. га (76,1 %) — сільськогосподарські угіддя, що свідчить про високий рівень освоєння земель. Площа розораних земель — 848,6 тис. га, або 61,4 % від їх загальної кількості. Ліси та лісо вкриті площі займають близько 14,5 % території області. На Тернопільщині є 1,4 тис. річок та струмків. Клімат в області помірно-континентальний із періодом температури вище 10 градусів Цельсія 156—165 днів на рік. В області існує значний потенціал розвитку різних галузей економіки, адже на її території розташовано понад 300 родовищ корисних копалин. Їх поклади можуть бути сировиною для виготовлення будівельних матеріалів, облицювального і пиляного каменю, бу-

рого вугілля, торфу, сірки. В області також зосередження велика кількість джерел мінеральних вод.

У будь-якому регіоні є галузі, відродження яких може стати величезним потенціалом підвищення попиту на робочу силу і працевлаштування значного контингенту незайнятого населення. На Тернопільщині такими галузями є вирощування і переробка цукрових буряків, ріпаку, тютюну та інших сільськогосподарських культур, для яких у регіоні є сприятливі природо-кліматичні умови.

Необхідно зауважити, що Тернопільська область є однією з найменш забруднених екологічно, її сільське господарство здатне виробляти вітамінізовану й екологічно чисту продукцію харчування.

Визначальним у цьому процесі має стати розвиток кооперації на селі. Через об'єднання фінансових, управлінських, виробничих, сировинних ресурсів сільської громади і створення економічно самостійних суб'єктів господарювання можливе відродження сільського господарства. Це, своєю чергою, дасть змогу забезпечити регіон і країну в цілому екологічно чистою та корисною сільськогосподарською продукцією. Відродження кооперації виробників сільськогосподарської продукції здатне захистити їх від економічного тиску, спричиненого вступом нашої держави до Світової організації торгівлі. Розвиток рекреаційно-туристичного комплексу, може стати джерелом створення додаткових робочих місць.

Враховуючи специфічну проблему ринку праці Тернопільської області, що загострюється поширенням у ній сільського безробіття, тут доцільно розвивати сільський туризм, розвиток якого не потребує значних інвестицій, проте спроможний значно збільшити пропозицію послуг без додаткової технічної інфраструктури. Основними пріоритетами розвитку сільського туризму в області мають стати: інвестиції у розвиток приватного сектору і в готельний бізнес.

У Тернопільській області розташовані привабливі для туристично-рекреаційної діяльності об'єкти, що є різноманітними за характером. На Тернопільщині зосереджена п'ята частина всіх природних пам'яток України. Насамперед це карстові печери, яких в області є більше сотні. Серед них — найбільша в Європі печера «Оптимістична». У печерах «Вертеба», «Кришталева», «Млинки», «Озерна», «Угринь» прокладені туристичні маршрути. Розвиток туристичної інфраструктури та популяризація цих спелеологічних об'єктів зможе надати нового економічного імпульсу розвитку регіону, що, безумовно, поліпшить фінансове становище місцевої громади, яке можна спрямувати на розвиток соціальної сфери.

Також на півдні області розташований Дністровський каньйон, який створює умови для розвитку «рафтингу» на річці Дніс-

тер. Окрім того, в області зауважити, що в області знаходиться природний заповідник «Медобори», що приваблює собою, як унікальний природний комплекс Подільських товтр та Кременецьких гір. Даний заповідник можна використовувати в туристичній діяльності як екскурсійний об'єкт.

В області протікають 120 річок довжина, яких сягає більше 10 кілометрів, 874 ставки та 27 водосховищ, що дає змогу розвивати рибальство як один із видів активного відпочинку. Також у регіоні знаходиться найбільший в Україні водоспад на рівнині в с. Нирків Заліщицького району, висота якого 16 метрів.

Тернопільщина відома й історико-архітектурними пам'ятниками. На території області розташовані 34 старовинних замки. Їхня реставрація та побудова довкола них закладів туристичної інфраструктури дасть змогу привабити значну кількість туристів, проте це неможливо здійснити без значних капіталовкладень. Тому органам місцевої влади та місцевого самоврядування доцільно створити у регіоні сприятливий інвестиційний клімат із метою залучення вітчизняних та іноземних інвесторів.

Також потрібно зазначити, що Тернопільська область є значним релігійним центром. Духовний центр Зарваницької Божої Матері та Свято-Успенська Почаївська лавра приваблюють значну кількість паломників. Необхідно продовжувати їхню популяризацію і створювати комфортні умови для перебування туристів.

Органи місцевої влади та місцевого самоврядування для розвитку туристично-рекреаційної діяльності мають усебічно підтримувати діяльність об'єктів галузі та сприяти створенню нових. Доцільно розробити «туристичну карту» Тернопільської області зі зазначенням у ній усіх об'єктів, що представляють зацікавленість туристів.

Висновки та перспективні напрями досліджень. На основі наведених даних можна зробити висновки, що оптимізація соціально-економічного розвитку області в першу чергу можлива при ліквідації негативних тенденцій функціонування регіонального ринку праці. Це можна реалізувати через поліпшення інвестиційного клімату, розвиток перспективних у даному регіоні галузей економіки, подолання асиметрії професійної підготовки кадрів.

З метою подолання негативних тенденцій демографічного розвитку соціально-економічну політику доцільно здійснювати в таких напрямках:

- поліпшення здоров'я населення для зниження рівня смертності та підвищення тривалості життя;
- підвищення рівня народжуваності, що призведе до збіль-

шення трудового потенціалу регіону;

— створення умов для зменшення зовнішньої міграції (підвищення рівня доходів населення, поліпшення соціального забезпечення) та досягнення позитивної тенденції динаміки внутрішньої міграції, що забезпечить збільшення трудового потенціалу регіону.

Література

1. Головне управління статистики у Тернопільській області [Електронний ресурс]. — Режим доступу:

<http://www.ternstat.tim.net.ua/page26.html>.

2. Державна служба зайнятості [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.dcz.gov.ua>.

3. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [<http://www.ukrstat.gov.ua>].

4. Західна Україна бідніша за східну, але живе краще [Електронний ресурс] — Режим доступу:

[<http://www.unian.net/ukr/news/news-464526.html>].

5. Тернопіль — четвертий в Україні [Електронний ресурс] — Режим доступу: [<http://te.20minut.ua/news/10206194>].

Стаття подана до редакції 27.10.2011

УДК 911.373.314

Я. Ю. Штокало, канд. геогр. наук,
доц. кафедри управління персоналом і регіональної економіки,
Тернопільський національний економічний університет

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОГО РІВНЯ НАСЕЛЕННЯ РЕГІОНУ

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто класифікацію чинників, які безпосередньо впливають на рівень життя населення, і практична цінність такої класифікації пояснюється можливістю виявлення причин, від яких залежить рівень життя населення на рівні держави та безпосередньо в регіонах і навіть окремих населених пунктах.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: рівень життя населення, класифікація чинників, регіональні чинники, локальні чинники, комфортність життя, соціальна політика держави.

АННОТАЦИЯ. В статье рассмотрено классификацию факторов, непосредственно влияющих на уровень жизни населения и практическая ценность такой классификации объясняется возможностью выявления причин, от которых зависит уровень жизни насе-